

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-37>

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ісакова І. В.

студентка II магістратури

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Голопапа В. І.

студент II магістратури

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У світлі сучасних державотворчих та правотворчих процесів в Україні, зорієнтованих на реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства, особливої актуальності набуває посилення захисту конституційних прав та свобод учасників кримінального провадження, що можуть зазнавати обмежень під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Ефективність збирання доказів під час досудового розслідування, зокрема шляхом проведення слідчих (розшукових) дій безпосередньо пов'язана з рівнем теоретичного осмислення сутності та загальних вимог до їх проведення. Дослідженню проблемних питань у зазначеній сфері присвячена велика кількість наукових робіт вітчизняних вчених, зокрема М. В. Багрія, А. Я. Дубинського, О. І. Котюка, В. В. Луцика, В. Т. Маляренка та інших. Водночас, аналіз останніх публікацій свідчить про нормативну невизначеність та дискусійність низки проблем процесуальної регламентації проведення слідчих (розшукових) дій.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), у своїх нормах регламентує проведення таких слідчих (розшукових) дій, як *допит, пред'явлення для впізнання, обшук, огляд, зокрема і пов'язаний з ексгумацією трупа, слідчий експеримент, освідування особи та проведення експертизи*, які не зважаючи на свою

специфіку розв'язання безпосередніх завдань, методи досягнення конкретних цілей, склад учасників та процесуальне оформлення, у своїй сукупності становлять цілісну систему, що спрямована на досягнення мети кримінального процесуального доказування. Зважаючи на це, законодавцем у статті 223 КПК України, передбачено низку загальних вимог, додержання яких є необхідним під час проведення кожної з слідчих дій, оскільки їх недотримання тягне за собою порушення процесуальної форми, а також втрату доказового значення отриманих результатів [1].

Слідчими (розшуковими) діями згідно з ч. 1 ст. 223 КПК України є дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Хоч зазначена дефініція і розкриває зміст поняття, однак не дозволяє відмежувати його від категорії «процесуальні дії», про які також йдеться в нормах КПК України. Очевидно, що всі слідчі дії є діями процесуальними, однак не кожна процесуальна дія є слідчою. До того ж, під категорію «процесуальних дій» підпадають і судові дії, які однозначно відрізняються від слідчих (розшукових) дій, не зважаючи на те, що останні теж є частиною процесуальних дій. До того ж, у самій системі слідчих (розшукових) дій можуть бути виділені негласні слідчі (розшукові) дії (глава 21 КПК України), що фактично перебувають поза межами нормативного регулювання ст. 223 КПК України [2].

Виходячи з вищевикладеного, слід зазначити, що слідчі (розшукові) дії, як частина процесуальних дій, мають пізнавальний і водночас процесуальний характер та розшукову спрямованість, сутність якої полягає у намаганні уповноваженої особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Не менше важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у даному кримінальному провадженні доказів або інших встановлених фактів. Всі інші дії, що прямо не пов'язані із отриманням (збиранням), дослідженням і перевіркою доказової інформації, прийнято позначати терміном «процесуальні дії» [3].

Важливою складовою загальної регламентації слідчих (розшукових) дій, є наявність фактичних і юридичних підстав їх проведення. Фактичні підстави передбачають існування достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети відповідної дії. Юридична підстава має комплексний правовий характер і включає додержання вимог про компетентність суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, а також додержання законодавче закріпленого порядку прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії [5].

На підставі системного аналізу норм КПК України, слід зазначити, що суб'єктами уповноваженими приймати рішення про проведення слідчих (розшукових) дій можуть бути слідчий, прокурор та слідчий суддя. При цьому слідчий та прокурор таке рішення приймають у формі постанови, слідчий суддя в свою чергу постановляє вмотивовану ухвалу. Необхідно зазначити, що проведення слідчої (розшукової) дії, яка потребує попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов є істотним процесуальним порушенням, що зумовить недопустимість доказів, отриманих під час її проведення.

Фактична підстава проведення слідчої (розшукової) дії є передумовою для юридичної підстави. Так як, прийняття ухвали або постанови про проведення слідчої дії повинно бути обумовлене наявністю достатніх відомостей, що будуть вказувати на можливість досягнення мети, у разі її проведення. В свою чергу, О. М. Бандурко, В. Я. Тацій у своїх дослідженнях акцентують увагу на тому, що законодавцем вжито словосполучення «наявність достатніх відомостей» у множині, а відтак мова повинна йти не про одиничні дані, відомості, а про їх сукупність. З огляду на це, постанова (ухвала) про проведення слідчої (розшукової) дії повинна відображати у своєму змісті не лише конкретні відомості, встановлені в процесі доказування, на підставі яких прийнято рішення про проведення дії, а також і висновок про їх достатність для досягнення мети такої дії [4].

Не менш важливим є вимоги, щодо додержання належного суб'єкта, котрий вправі проводити слідчі дії. Особливої уваги набуває питання проведення обшуку, що повинен бути особисто здійснений слідчим чи прокурором і не може бути передоручений відповідним оперативним співробітникам, оскільки у випадку порушення цього правила зазначена дія буде недійсною, а докази отримані під час її проведення – недопустими.

Законодавцем закріплено механізм захисту осіб, права чи інтереси яких можуть бути порушені чи обмежені під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, слідчий та прокурор повинні вжити належних заходів для забезпечення присутності таких осіб, роз'яснити їм порядок проведення дії, права та обов'язки, а також відповідальність у разі недотримання останніх; допустити захисника чи адвоката на будь-якому етапі проведення дії, до того ж у разі необхідності здійснення особистого обшуку в ході проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, не починати його проведення протягом трьох годин, задля можливості явки адвоката, представника такої особи, а також здійснити його проведення особами тієї ж статі; забезпечити участь законного представника, педагога або психолога, а за

необхідності – лікаря, якщо слідчі (розшукові) дії проводяться за участі неповнолітньої або малолітньої особи.

Окрім зазначеного, задля забезпечення нормальної життєдіяльності людини, з огляду на її фізіологію життєдіяльності забороняється проводити слідчі (розшукові) дії у нічний час. У процесуальному розумінні нічним і таким, що не допускає проведення будь-яких слідчих дій, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, визнано час доби з 22 до 6 години за місцевим часом [6].

У разі проведення слідчих (розшукових) дій до обов'язку слідчого, прокурора належить залучення не менше, ніж двох понятих, які під час судового розгляду можуть бути допитані, як свідки проведення відповідної дії. При цьому, понятими не можуть бути працівники правоохоронних органів, особи, заінтересовані в результаті кримінального провадження, а також родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого. Винятком, коли слідчий, прокурор можуть не залучати до участі понятих є застосування безперервної відеофіксації ходу проведення дії. Зазначений випадок не поширюється на проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи та обшук особи, так як незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, участь не менше двох понятих є обов'язковою.

За загальним правилом, слідчі дії можуть бути проведені тільки в межах строку досудового розслідування. Однак, на стадії судового провадження, задля встановлення чи перевірки обставин кримінального провадження, якщо це не можливо зробити іншим шляхом суд може доручити проведення слідчої (розшукової) дії та відкласти судовий розгляд на строк, достатній для її проведення та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

Слідчі (розшукові) дії також не можуть бути проведені у разі зупинення досудового розслідування, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Отже, одним із вагомих інструментів реалізації завдань кримінального провадження, в частині забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування є інститут слідчих (розшукових) дій, які є частиною складного й багатогранного механізму встановлення обставин кримінального правопорушення під час досудового розслідування. Головною обставиною їх правомірності є дотримання вимог проведення, які закріплені законодавцем, оскільки в протилежному випадку встановлені внаслідок них докази будуть визнані судом недопустими.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2871>
2. Баев О. Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Следственная тактика : науч.-практ. пособие . М. : Экзамен, 2003. 432 с.
3. Карпушин С. Ю. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3, том 3.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / Бандурка О. М., Блажівський, С. М., Бурдоль Є. П. та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
5. Сичук М. М. Правові підстави прийняття процесуальних рішень про провадження слідчих дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 150–153.
6. Осауленко О. А., Самодін А. В., Степанова Г. М. та ін. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 140 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-38>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Властиміл Віцен

*доктор права, професор,
ректор Університету політичних та соціальних наук
Чехія*

Дем'янчук В. А.

*доктор юридичних наук, професор, ректор
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

У КПК Чеської Республіки [1] (стаття 35) передбачено, що захисником у кримінальному процесі може бути виключно особа, яка є адвокатом.